

Hanna Schreiber

NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO ELEMENT SOFT POWER PAŃSTW¹

Słowa kluczowe:

*niematerialne dziedzictwo kulturowe, soft power, kultura, ranking,
Unia Europejska, Chiny*

Wprowadzenie

W roku 2016 mija 15-lecie obecności na forum międzynarodowym tematu niematerialnego dziedzictwa kulturowego (dalej: NDK)². Od 2001 roku bowiem państwa zaczęły brać udział w programie Lista Arcydział Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości (*Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible SOFT POWER Heritage of Humanity*). Poprzedzał on i zapowiadał przyjęcie nowego aktu prawa międzynarodowego dwa lata później: Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego³, która została przyjęta w 2003 roku. Lista Arcydział miała swoje trzy edycje: w 2001, 2003 i 2005 roku. Wkrótce po wej-

---

¹ Niniejszy artykuł został przygotowany w ramach międzynarodowego projektu badawczego pt. „The Right to Cultural Heritage Its Protection and Enforcement through Cooperation in the European Union”, realizowanego w programie Unii Europejskiej Heritage Plus, nr umowy 030/DSAP-PF/HERITAGEPLUS/2015. The research on this paper has been carried out and financed within the project ‘HEURIGHT14-The Right to Cultural Heritage – Its Protection and Enforcement through Cooperation in the European Union, No. 30/DSAP-PF/HERITAGEPLUS/2015, ERA-NET Heritage Plus ‘Cultural Heritage and Global Change’, Horizon 2020. Za konstruktywne uwagi do jego pierwotnej wersji autorka dziękuje dr Annie Wojciuk.

² Temat ten zaczął funkcjonować na forum samego UNESCO jednak wcześniej, choć nie pod taką nazwą i w sposób rozproszony. Szerzej na temat programów poprzedzających podjęcie bardziej sformalizowanych działań w: H. Jodełka-Schreiber, *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2005, t. 32, s. 169-187.

³ *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018.

ściu Konwencji w życie w 2006 roku, na podstawie art. 31 Konwencji, lista stała integralną częścią następującej po niej i ją finalnie zastępującej Reprezentatywnej Listy Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości. Po formalnej inkorporacji 90 elementów z programu Listy Arcydzieł do Reprezentatywnej Listy wiele państw mogło świętować swoją obecność na tej drugiej pod względem popularności Liście UNESCO⁴.

Działania, które natychmiast zaczęły być podejmowane przez przedstawicieli państw po wejściu Konwencji w życie, ukierunkowane były na wpisanie na Reprezentatywną Listę jak największej liczby elementów NDK z ich krajów. Zabiegi te w sposób bezpośredni związane były z przekonaniem o rosnącym znaczeniu we współczesnych stosunkach międzynarodowych *soft power*, „miękkiej siły” państwa. Pojęcie *soft power* zostało wprowadzone do dyskursu publicznego i naukowego przez Josepha Nye’a ponad 25 lat temu⁵. Oznacza ono siłę państwa opartą na umiejętności przyciągania swoją atrakcyjnością i odwoływaniu się do wspólnych wartości, co ma odróżniać ten rodzaj siły od siły twardej (*hard power*) opartej na umiejętności odstraszenia, przemocy i przymusie, wyrastających z posiadanego przez dane państwo potencjału militarnego czy ekonomicznego („siła pięści” oparta na polityce „kija i marchewki”⁶). Jednym z filarów „miękkiej siły” jest kultura i będące jej częścią składową dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne. Umiejętne łączenie siły twardej i miękkiej jest dzisiaj uznawane za prawdziwie „mądrą siłę” (*smart power*) danego państwa⁷.

Jednak *soft power* dopiero od 10 lat przeżywa swój światowy sukces: jest obecna w mediach, w strategiach przyjmowanych przez instytucje kultury, w rosnącej popularności rankingów *soft power* państw, w wypowiedziach polityków na

---

⁴ Proclamation of Masterpieces, <http://www.unesco.org/culture/ich/en/proclamation-of-masterpieces-00103>, 29.02.2016.

⁵ J. Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York 1991.

⁶ J. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007, s. 34-35.

⁷ Tamże, s. 188.

szczeblu krajowym i urzędników organizacji międzynarodowych. Joseph Nye stwierdza: *Soft power kraju opiera się zasadniczo na trzech rodzajach zasobów: jego kulturze (w miejscach, gdzie jest ona atrakcyjna dla innych), jego wartościach politycznych (jeśli elity polityczne postępują zgodnie z nimi w kraju i za granicą) i jego polityce zagranicznej (gdy jest ona postrzegana jako prawomocna i posiadająca autorytet moralny)*⁸. Analitycy polityki kulturalnej zauważają, że w XXI wieku państwa świadome pierwszorzędnej roli ich kultury zaczęły brać udział w „światowym wyścigu po soft power”⁹. Łączy się to także z niezwykle popularną od 10 lat koncepcją *nation branding* Simona Anholt’a (który powołuje się na Nye’a w swojej pracy), czyli budowaniem tzw. marki państwa¹⁰. Nie bez przyczyny państwa, które dysponują największymi zasobami „miękkiej siły”, sytuują się wysoko, także jeśli chodzi o siłę ich „marki”. Do krajów takich niewątpliwie należą Stany Zjednoczone, ale także Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Kanada czy Chiny i Japonia. Równoległe do rankingów *soft power* powstają zatem rankingi marek państw¹¹.

Celem niniejszego artykułu jest zatem zbadanie tego, czy występuje faktyczna zależność między pozycją państwa na międzynarodowej arenie dziedzictwa kulturowego (UNESCO), określaną przede wszystkim liczbą wpisów na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości, a zajmowaną

⁸ Tamże, s. 40.

⁹ J. Holden, *Influence and Attraction. Culture and Race for Soft Power in the 21st Century*, British Council 2013.

¹⁰ S. Anholt, *Sprawiedliwość marek. Jak branding miejsc i produktów może uczynić kraj bogatym, dumnym i pewnym siebie*, Warszawa 2006, s. 23.

¹¹ Do najbardziej znanych zalicza się Nation Brand Index S. Anholt’a (NBI) i Country Brand Index (CBI) Future Brands. Jak jednak słusznie zauważa B. Ocieпка: *To, co mierzy NBI, w dużej części odpowiada jednak istocie miękkiej siły. Według NBI można m.in. wyselekcjonować kraje, które są postrzegane jako „markowe” ze względu na jakość swoich produktów, ale także ze względu na kulturę, atrakcyjne dziedzictwo narodowe. Spośród sześciu kanałów komunikacji marki Anholt’a: markowego eksportu, polityki zagranicznej i wewnętrznej, inwestycji i migracji, kultury i dziedzictwa, ludzi, turystyki, w zasadzie trzy w części budzą wątpliwości, czy mieszczą się w przyjętej tu koncepcji miękkiej siły państwa: chodzi o eksport (Nye zalicza gospodarkę do twardej siły), częściowo inwestycje i migracje, i częściowo także turystyka jako dziedzina gospodarki kraju*. B. Ocieпка, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013.

pozycją w rankingach *soft power* państw. Dodatkowe pytania, na które autorka szuka odpowiedzi, dotyczą pozycji samego UNESCO w nadzorowanym przez tę organizację dyskursie dziedzictwa oraz możliwości wpływania na wizerunek państw w obszarze dziedzictwa kulturowego z pominięciem UNESCO. Analizie poddany jest okres dziesięciu lat po wejściu w życie Konwencji UNESCO z 2003 roku (2006-2016), obszar zaś zawężony zostaje do państw członkowskich Unii Europejskiej oraz nowego formatu współpracy międzynarodowej „16+1”, w którym Polska bierze czynny udział (zob. niżej).

Dziedzictwo kulturowe i soft power –niezbadane związki

Można uznać za zaskakujące, że potencjał eksplanacyjny, tak niezwykle popularnej w stosunkach międzynarodowych, koncepcji *soft power* przez badaczy zajmujących się teoretycznym ugruntowaniem *cultural heritage studies* (bądź heritologii¹², w grupie tej znaleźć można także takie kierunki studiów jak *heritage management* czy *heritage conservation*) jest niewykorzystany. W renomowanych seriach wydawniczych poświęconych dziedzictwu kulturowemu (których powstanie w większości wydawnictw o globalnym zasięgu w ostatnich 10 latach z kolei jest świadectwem ugruntowania się osobnego pola badawczego), jak np. *Routledge KeyIssues in Cultural Heritage* czy *Oxford University Press Cultural Heritage Law and Policy*, nie ma ani jednej publikacji poświęconej badaniu zależności między dziedzictwem kulturowym a *soft power* państw. Sporadyczne odniesienia do tej koncepcji i jej związku z dziedzictwem kulturowym odnaleźć można w bardzo nie-

---

¹² Termin ten, zaproponowany przez chorwackiego muzeologa Tomislava Šolę (*A Contribution to a Possible Definition of Museology*, www.heritology.com, 29.02.2016), ma być alternatywą dla tradycyjnie rozumianej muzeologii/muzeografii, jako dyscypliny mającej za swój przedmiot badań przede wszystkim obiekty materialne (zabytki) i wskazywać na konieczność nowego paradygmatu myślenia o dziedzictwie, jako doświadczeniu kolektywnym, procesie, w którym nierozzerwalnie związane są ze sobą aspekty materialne i niematerialne. W tym kierunku zmierza również definicja niematerialnego dziedzictwa kulturowego, łącząca oba te elementy – por. art. 2. Konwencji 2003. Zob. także: M. Matić, *Conceptualization of >>Culture<< within Heritology as a Paradigm*, „Anthropology Magazine” 2011, t. 11, nr 1, s. 117 i n.

licznych książkach¹³. Nieobecność ta może być związana, z jednej strony, z brakiem przepływu wiedzy o nowych koncepcjach teoretycznych między badaczami stosunków międzynarodowych a badaczami dziedzictwa kulturowego, wywodzącymi się – jeśli nie z kierunków o nazwie *heritage studies et consortes* – to z takich dyscyplin jak: prawo, archeologia, muzeologia, antropologia kultury czy historia sztuki. Z drugiej strony może wynikać z metodologicznych trudności badania dyplomacji kulturalnej państw z perspektywy polityki zagranicznej i analizy jej znaczenia dla pozycji państwa w stosunkach międzynarodowych przez badaczy spoza obszaru szeroko rozumianych *political science*. Kolejną przyczyną może być stosunkowo niewielka liczba badaczy z obszaru nauk o polityce, zajmujących się naukowo problematyką dziedzictwa kulturowego; dużo większą popularnością cieszą się badania polityki kulturalnej i dyplomacji kulturalnej lub publicznej *per se*, w których to analizach koncepcja *soft power* pojawia się naturalnie i jest często wykorzystywana¹⁴.

Jednak brak dotychczasowych badań w tej dziedzinie jest o tyle zastanawiający, że wśród heritologów powszechna jest świadomość polityczności dziedzictwa kulturowego i jego znaczenia dla kształtowania nowoczesnej tożsamości państw narodowych¹⁵. Ewa Klekot zauważa wręcz, że *o politycznym wykorzystaniu dziedzictwa pisać się nie da, ponieważ takie sformułowanie tematu zakłada, że*

¹³ Np. w książce Natsuko Akagawy *Heritage Conservation and Japans' Cultural Diplomacy: Heritage, National Identity and National Interest*, Routledge 2015 czy publikacji, która nie tyle bada tę zależność, ile wskazuje na polityczne uwikłanie pracy amerykańskich archeologów po inwazji na Irak oraz analizuje *soft power* jako element dyplomacji kulturalnej: Ch. Luke, M.M. Kersel, *U.S. Cultural Diplomacy and Archeology. Soft Power, Hard Heritage*, wydane w serii Routledge Studies in Archeology, 2013.

¹⁴ Dobrym przykładem braku odrębnego potraktowania dziedzictwa kulturowego przy rzetelnej analizie całości uwarunkowań dyplomacji publicznej Polski z pomocą koncepcji *softpower* jest książka Beaty Ociepki, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013. Pojęcie „dziedzictwa” pojawia się w niej jedynie dwukrotnie w kontekście dziedzictwa narodowego jako elementu komunikowania „marki” państwa.

¹⁵ Mechanizm ten rekonstruuje Ewa Klekot, *Polityczny wymiar dziedzictwa kultury*, [w:] G. Michałowska, J. Nakonieczna, H. Schreiber (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 2: *Pułapki kultury*, Warszawa 2014, s. 46-62.

mogłoby istnieć jakieś dziedzictwo, które byłoby niepolityczne. Tymczasem już sama geneza koncepcji «dziedzictwa kultury» związana jest z jednym z politycznych fundamentów nowoczesności.(...) Dziedzictwo, które często uważane bywa za część polityki pamięci, niepolityczne być nie może, ponieważ jego podstawową funkcją jest legitymizacja istniejących współcześnie społeczeństw i społeczności, których członków łączy poczucie wspólnoty¹⁶. Dziedzictwo kulturowe jest zatem nie tylko przedmiotem działalności państw, ale i kontekstem, w jakim państwa kształtują swoją politykę względem niego, w tym politykę zagraniczną i, będącą jej składową, dyplomację publiczną. Koncepcja „niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, najmocniej spośród dotychczasowych globalnych wcieleń dziedzictwa kulturowego (materialnego, przyrodniczego) eksponująca problematykę tożsamości, praktyk i procesów reprodukowanych w kontekście międzypokoleniowym, stała się w związku z tym kolejnym narzędziem, które państwa wykorzystują w celu kształtowania dyplomacji publicznej i wzmacniania potencjału swojej *soft power*. Odbywa się to w ramach upowszechniającego się, współczesnego „kultu dziedzictwa”, nazwanego przez Davida Lowenthala nową, międzynarodową religią¹⁷. Ma to służyć podkreśleniu szczególnej roli, jaką współcześnie przypisuje się dziedzictwu – roli w dużej mierze politycznej, w której wybieranie zarówno przez poszczególne państwa, jak i społeczność międzynarodową (np. za pośrednictwem UNESCO) tego, co nosić będzie etykietkę „dziedzictwa” („światowego”, „niematerialnego” etc.), ma charakter legitymizowania i określania dopuszczalnego kształtu tożsamości narodowych, grupowych, jednostkowych. Są one określane kryteriami konwencyjnymi, które stanowią, że tożsamości te mają być *zgodne z prawami człowieka, wymogami wzajemnego szacunku i zasadą zrównoważonego rozwo-*

---

¹⁶ Tamże, s. 46-47.

¹⁷ D. Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge 1998, s. 1. Lowenthal nawiązał w ten sposób do wypowiedzi Aloisa Riegla z 1903 roku, który społeczne znaczenie praktyk związanych z zabytkami określił mianem „kultu zabytków” – A. Riegl, *Nowoczesny kult zabytków. Jego istota i powstanie* [w:] P. Kosiewski, J. Krawczyk (red.), *Zabytek i historia*, Warszawa 2002.

ju(zob. niżej definicja z art. 2. Konwencji 2003). Idąc za Lowenthalem, można zatem przyjąć, że rolę Watykanu tej nowej religii – „kultu dziedzictwa”, pełni we współczesnym świecie paryska siedziba UNESCO, która w 2003 roku ogłosiła światu istnienie nowego dogmatu: niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe – nowy dyskurs dziedzictwa

Niematerialne dziedzictwo kulturowe na potrzeby Konwencji UNESCO z 2003 roku definiuje się jako (u. 1): *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszego artykułu uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami, jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju. 2. >>Niematerialne dziedzictwo kulturowe<<, w rozumieniu ustępu 1, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach: a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego; b) sztuki widowiskowe; c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne; d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (art. 2).*

Zaprezentowana powyżej definicja „niematerialnego dziedzictwa kulturowego” stworzyła bezprecedensową sytuację, w konsekwencji której powstał nowy

paradygmat rozumienia tego, czym jest dziedzictwo kulturowe. Ten nowy paradygmat zrównuje *de facto* dziedzictwo z kulturą, gdyż zrywa z dotychczasowym, mocno zakorzenionym, historycznym traktowaniem dziedzictwa, jako zjawiska przynależnego do sfery zabytków przeszłości, a wskazuje na dziedzictwo jako zjawisko przynależne do sfery praktyk teraźniejszości. Uznając, że dziedzictwem jest sfera praktyk „stale odtwarzanych,” zakłada, że mogą być one także przekształcane i poddawane zmianom¹⁸. Renegocjuje dotychczasową koncepcję dziedzictwa, które należało „zachowywać w niezmienionym kształcie” zgodnie z kryterium „autentyczności” i prowadzi do przyjęcia nowego dogmatu dziedzictwa żywego, a nawet do możliwego uznania, że dziś wszystko jest dziedzictwem¹⁹.

Mogą nim być zatem nie tylko pomniki upamiętniające wysiłek wojenny w Walii, ale i medialne zainteresowanie księżną Dianą²⁰. Tak rozumiane dziedzictwo przestaje różnić się od najszerzej rozumianych, antropologicznych definicji kultury, które przeszły z kart podręczników antropologii na karty dokumentów międzynarodowych i wskazują na to, że *w najszerszym znaczeniu za kulturę dzisiaj można uznać pełen zespół cech wyróżniających: duchowych, materialnych, intelektualnych i emocjonalnych, które charakteryzują społeczeństwo lub grupę społecz-*

---

¹⁸ Istotną wytyczną interpretacyjną sformułowaną zgodnie z wyjaśnieniami UNESCO odnaleźć można także na stronie Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz w regulaminie zgłaszania wniosków na Krajową Listę NDZK: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest jednocześnie tradycyjne, współczesne i żywe – reprezentuje nie tylko odziedziczone tradycje przeszłości, ale także współcześnie, twórczo przekształcane praktyki, w których uczestniczymy jako przedstawiciele różnych grup społecznych i kulturowych. Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie, stanowiąc ogniwo łączące naszą teraźniejszość z przeszłością naszych przodków i przyszłością naszych dzieci. Tak długo, jak w żywych, zmieniających się przejawach dziedzictwa niematerialnego pozostanie ten sam rdzeń znaczeniowy kodujący nasz system wartości, tak długo przetrwa nasza tożsamość. Niematerialne dziedzictwo kulturowe nie zawsze jest oryginalne czy wyjątkowe. Każdy przejaw tego dziedzictwa jest ważny i cenny dla tych, którzy go praktykują i którym zapewnia ono poczucie przynależności do ich wspólnoty i dlatego każde zjawisko zasługuje na przetrwanie,* http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/, 12.02.2016, podkr. H.S.

¹⁹ Por. Przypis wyżej oraz m. in. P. Howard, *Heritage. Management, Interpretation, Identity*, London 2003, wstęp.

²⁰ J. Arnold, K. Davies and S. Ditchfield (red.), *History and Heritage; Consuming the Past in Contemporary Culture*, Shaftesbury 1998, s. 39 i n.

ną. Obejmuje ona nie tylko sztukę i literaturę, ale także sposoby życia, podstawowe prawa człowieka, systemy wartości, tradycje i wierzenia²¹.

A zatem w konsekwencji – wszystko jest kulturowe. A zarazem polityczne, gdyż dotychczasowy dyskurs dziedzictwa, legitymizujący i uzasadniający istnienie odrębnych państw, bytów politycznych, wykorzystywany był przez nie na potrzeby nieustającego utrwalania swojej obecności i walki o jak najlepsze miejsce na „załoczonym podwórku świata”. Zarazem, za sprawą definicji NDK, nowy sposób rozumienia dziedzictwa zdezonizował archeologiczną narrację zabytków przeszłości na rzecz antropologicznej narracji kulturowych praktyk teraźniejszości, delegitymizował wyłączność dyskursu eksperckiego w tym obszarze na rzecz dyskursu włączającego samych depozytariuszy dziedzictwa: jednostki, grupy, wspólnoty (por. art. 15 Konwencji 2003)²². To one pojawiają się po raz pierwszy w Konwencji z 2003 roku jako podstawowe „nośniki” dziedzictwa kulturowego, których opinia na żadnym z poziomów (czy to krajowym, czy międzynarodowym) nie może zostać zignorowana. Ten nowy „dyskurs dziedzictwa niematerialnego” ujawnił również z całą mocą zachodocentryczny sposób dotychczasowego myślenia o dziedzictwie (materialnym, autentycznym, historycznym i uniwersalnym) i spróbował zrównoważyć go wprowadzeniem nowych reguł i zasad (niematerialności, reprezentatywności, teraźniejszości i lokalności). Laurajane Smith wprowadziła 10 lat temu odnośnie tego zachodocentrycznego zespołu praktyk dyskursywnych określenie „usankcjonowany dyskurs dziedzictwa” – *Authorized Heritage Discourse, AHD*²³. Jednocześnie zaobserwowany nowy „dyskurs dziedzictwa niematerialnego” (*Intangible Heritage Discourse, IHD* – propozycja H.S.) pozostawił znane sobie

²¹ UNESCO Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July–6 August 1982,

http://www.unesco.org/culture/laws/mexico/html_eng/page1.shtml, 31.10.2014, tłum. H.S.

²² E. Waterton, L. Smith, *There Is No Such Thing as Heritage*, [w:] E. Waterton, L. Smith (red.), *Taking Archeology out of Heritage*, Cambridge 2005, s. 11 i n.

²³ L. Smith, *Uses of Heritage*, London 2006.

z poprzedniego dyskursu, niezbędne z punktu widzenia głoszonych celów Organizacji Narodów Zjednoczonych, kryteria legitymizacyjne: zgodność z prawami człowieka, zgodność z zasadą zrównoważonego rozwoju²⁴. Laurajane Smith i Emma Waterton twierdzą wręcz, że w związku z tym w ogóle nie ma takiej rzeczy jak dziedzictwo, ale szereg rywalizujących ze sobą dyskursów, które niosą ze sobą doniosłe konsekwencje kulturowe i polityczne²⁵.

Rolę arbitra w tej nieustannej rywalizacji dyskursów i państw pełni UNESCO, które narzuciło reguły gry w kulturową legitymizację: uznając, autoryzując i uzasadniając funkcjonowanie określonych przejawów kultury jako „dziedzictwa” właśnie²⁶. Organizacja ta, w związku z pełnioną rolą arbitra w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego, posiada spore zasoby *soft power* i jest ich świadoma, wykorzystując swój potencjał w pozycjonowaniu siebie w środowisku ważnych organizacji międzynarodowych. Pojawienie się nowego aktu prawa międzynarodowego – Konwencji z 2003 roku i wprowadzenie przez nią nowej koncepcji niematerialnego dziedzictwa kulturowego spowodowało zwiększenie *soft power* samej UNESCO, jako organizacji stojącej na straży powiększającej się liczby procesów legitymizowania dziedzictwa.

Koncepcja *soft power* stała się wiodącą w określeniu roli i zadań UNESCO w szeroko zakrojonym procesie konsultacji nad nowymi celami rozwojowymi ONZ po 2015 roku (*Post-2015 Development Agenda*), przyjętymi we wrześniu 2015 roku jako Cele Zrównoważonego Rozwoju. We wprowadzeniu do przygotowanego przez UNESCO w kwietniu 2014 roku dokumentu²⁷, nazywanego w skrócie *Soft*

---

²⁴ Wzmocnione dodatkowo nowym rozdziałem 6 w Dyrektywach Operacyjnych do Konwencji 2003, w całości poświęconym implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju z przyjętej w 2015 roku na forum ONZ Agendy 2030 (*Sustainable Development Goals*).

²⁵ E. Waterton, L. Smith, *There Is No...*, s. 11.

²⁶ L. Smith, *Uses of Heritage*, London 2006, s. 111.

²⁷ *UNESCO's Participation in the Preparations for a Post-2015 Development Agenda Overview of Goals and Targets Proposed*, nr dokumentu 194 EX/14.INF.2.

Power Agenda, Dyrektor Generalna UNESCO, Irina Bokova, stwierdziła, że ta organizacja jest kluczowym aktorem *soft power*²⁸.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe – skuteczne narzędzie walki o *soft power* państw?

Należy zwrócić uwagę na fakt, że nie tylko sam, dość rewolucyjny, sposób rozumienia dziedzictwa kulturowego, ale również konkretne, stworzone w Konwencji 2003 instrumenty, wpływają na atrakcyjność tej nowej koncepcji. Niewątpliwym sukcesem Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego, ustanowionej na mocy Konwencji UNESCO z 1972 roku²⁹, najbardziej rozpoznawalnej międzynarodowej „machiny promocyjnej” dla kultu dziedzictwa kulturowego, obejmującej obecnie ponad 1000 wpisów, sprawił, że zdecydowano się powtórzyć to rozwiązanie w Konwencji UNESCO z 2003 roku, która powołała do istnienia Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości³⁰ (dalej: Reprezentatywna Lista). Lista ta obejmuje obecnie (lipiec 2016) 336 wpisów³¹. Szybkie tempo ratyfikacji tego aktu prawa międzynarodowego i ogromna liczba wniosków czekających na rozpatrzenie możliwości wpisu na Reprezentatywną Listę wskazują na dostrzeżenie przez państwa stale rosnącej roli dziedzictwa kulturowego w budowaniu ich wizerunku w stosunkach międzynarodowych. Najstynniejsza do tej pory Konwencja UNESCO z 1972 roku – w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego – przez ponad 40 lat swojego istnienia została ratyfikowana przez niemalże wszystkie państwa świata (dokładnie przez 192). Kon-

²⁸ *Soft Power Agenda*, <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/director-general/my-priorities/soft-power-agenda/>, 12.03.2016.

²⁹ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

³⁰ Obok niej, także na wzór Konwencji z 1972, powstały Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony (art. 17 Konwencji 2003) oraz lista programów, projektów i działań mających na celu ochronę NDK, tzw. Rejestr najlepszych praktyk ochrony (art. 18 Konwencji 2003). Cieszą się one jednak dużo mniejszym zainteresowaniem państw. *Register of Best Safeguarding Practices* liczy zaledwie 12 wpisów, zaś Lista zagrożonego NDK – 43 elementy.

³¹ <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists>, 10.03.2016.

wencja z roku 2003 – po zaledwie 1/4 tego czasu, bo po 10 latach swojego istnienia, została ratyfikowana przez 150 państw, zaś tempo ratyfikacji pozwala liczyć na to, że liczbę 190 może osiągnąć w swoją 15. rocznicę w roku 2018 (w lipcu 2016 roku Konwencja liczyła 168 państw-stron). Świadczy to nie tylko o jej powszechnej akceptacji i braku większych kontrowersji dotyczących jej znaczenia, lecz także o tym, że wszystkie państwa, które ją ratyfikowały, widziały w tym swoje realne interesy³².

Ten podstawowy, namacalny interes jest ewidentny: to znalezienie się na Reprezentatywnej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości. Proces tworzenia takiej listy to bowiem nie tylko proces *wyłączania* pewnych elementów dziedzictwa poza listę, ale także nadawania znaczenia określonym elementom NDK według konkretnych, przyjętych przez UNESCO kryteriów. Jakkolwiek główną ideą przyświecającą nazwaniu listy NDK listą „reprezentatywną”, miało być wskazanie na brak hierarchizującego, wartościującego podejścia do NDK (o które oskarżano listę dziedzictwa „światowego”, a więc takiego, które ma posiadać „wyjątkową powszechną wartość” – por. art. 1 Konwencji z 1972 roku), to końcowy efekt jest bardzo podobny. Parafrazując Barbarę Kirshenblatt-Gimblett, która pisała: *Dziedzictwo światowe to przede wszystkim i ponad wszystko lista. Wszystko, co jest na liście, jakkolwiek nie byłby tego wcześniejszy kontekst, znajduje się teraz w relacji z innymi arcydziełami [z listy – H.S.]. Lista staje się kontekstem dla wszystkiego, co się na niej znajduje*³³, możemy stwierdzić, że obecnie niematerialne dziedzictwo kulturowe to **przede wszystkim i ponad wszystko** Reprezentatywna Lista. Dla państw nieustannie analizujących swoje miejsce w set-

---

³² Por. H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – brakujące ogniwo w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Między terra incognita a terra nullius?* [w:] A. Rottermund (red.), *Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe. Materiały pokonferencyjne*, Polski Komitet ds. UNESCO, Warszawa 2014, s.157-174.

³³ B. Kirshenblatt-Gimblett, *Intangible heritage as metacultural production*, „Museum International” 2004, t. 56, nr 1-2, s. 57.

kach rankingów na świecie, opanowanych „obsesją rankingów” prowadzącą nawet do tworzenia rankingów rankingów³⁴. Reprezentatywna Lista NDK staje się – wbrew swoim założeniom – synonimem kolejnego, w którego ramach muszą się znaleźć i odpowiednio dobrze pod względem liczebnym i jakościowym uplasować³⁵. Brak jakiegokolwiek elementu NDK z ich kraju wydaje się zatem widocznym dowodem na bycie słabym ogniwem w światowym wyścigu o prestiż, o wizerunek, o *soft power*. Można zatem zgodnie z tą koncepcją założyć, że im większa liczba elementów na wszelkiego typu międzynarodowych „listach dziedzictwa”, tym większa kulturowa *soft power* danego państwa. Oznacza to bowiem zazwyczaj istnienie profesjonalnych i skutecznych kadr w administracji zajmującej się ochroną dziedzictwa, posiadanie odpowiednich zasobów finansowych przeznaczanych na politykę kulturalną, w tym na promocję swojego dziedzictwa poza granicami kraju, oraz efektywną dyplomację na poziomie międzynarodowym, umiejętnie budującą koalicje na rzecz uzyskania akceptacji państw dla swojego wniosku o wpis na wybraną listę. Wpis na listę stawałby się zatem jedynie zwieńczeniem dość skomplikowanego procesu, którego uruchomienie wydaje się we współczesnym świecie – z politycznego punktu widzenia – koniecznością, gdyż takie są po prostu reguły gry w *soft power*. Czy jednak siła kultury/dziedzictwa kulturowego rzeczywiście ma dla *soft power* charakter podstawowy, czy też może być zrekompensowana innymi elementami, składającymi się na *soft power* państwa?

Jonathan McClory w raporcie z lipca 2015 roku *The New Persuaders. An International Ranking of Soft Power* przedstawia ranking 30 krajów według 6 różnych wskaźników. Metoda, rozwijana przez autora raportu od 2010 w ramach brytyjskiego Institute for Government (później przeniesiona do jego prywatnej firmy

³⁴ *Ranking the rankings*, „The Economist” 8 listopada 2014.

³⁵ O kontrowersjach związanych z powołaniem Reprezentatywnej Listy pisze szeroko ValdimirTr. Hafstein, *Intangible heritage as a list. From masterpieces to representation*, [w:] L. Smith, N. Akagawa (red.), *Intangible...*, s. 93 i n.

Portland Communications), uzupełnia Nye'owską koncepcję *soft power* o nowe wskaźniki³⁶. Wpływ na *soft power* państw według najnowszej edycji raportu mają mieć: kultura, rząd, dyplomacja publiczna (określona nazwą *engagement*), cyfryzacja, przedsiębiorczość (autorowi chodzi tu o konkurencyjność i innowacyjność, które tworzą „klimat dla biznesu”, dlatego, mimo że tradycyjnie kwestie ekonomiczne zaliczane są do zasobów *hard power*, pojawiają się także w tym indeksie) oraz edukacja (do tej pory ukryta pod wskaźnikiem „kultura”). Na wskaźnik „kultura” składają się następujące elementy: liczba turystów odwiedzających dany kraj (dane zaczerpnięte od Światowej Organizacji Turystyki), ilość pieniędzy pozostawianych przez turystów w danym kraju (uśredniona), ilość filmów pojawiających się na głównych festiwalach filmowych, liczba albumów muzycznych zaliczanych do „pierwszej piątki” poza granicami kraju pochodzenia, eksport towarów z branży twórczej (*creative goods export*), liczba złotych medali zdobywanych na igrzyskach olimpijskich, liczba zagranicznych korespondentów – dziennikarzy w danym kraju, zasięg języka danego kraju, liczba osób rocznie odwiedzających placówki muzealne umieszczone na liście 100 najważniejszych muzeów świata, miejsce drużyny piłkarskiej w rankingu FIFA oraz liczba obiektów na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO³⁷. Brak wyodrębnienia Reprezentatywnej Listy UNESCO świadczyć mógłby o tym, że jeszcze nie utrwaliła się ona w powszechnej świadomości na tyle mocno, by ją uwzględnić (jest zatem jeszcze być może za słabym narzędziem budowania *soft power*), zaś wzmocnione może być to faktem, że autor rankingu jest Brytyjczykiem, zaś cały zespół składa się przede wszystkim z Brytyjczyków i Amerykanów (ani Wielka Brytania, ani Stany Zjednoczone do tej pory nie ratyfikowały Konwencji UNESCO 2003). Poza tym w rankingu w zasadzie nie ma niczego zaska-

---

³⁶ Z jego błogosławieństwem, o czym świadczy wstęp Nye'a do raportu z 2015 roku do tego rankingu. J. McClory, *The Soft Power 30*,

http://softpower30.portland-communications.com/pdfs/the_soft_power_30.pdf, s. 6-7.

³⁷ Tamże, s. 49.

kującego. Pierwszą dziesiątkę tworzą kolejno: Wielka Brytania, Niemcy, Stany Zjednoczone, Francja, Kanada, Australia, Szwajcaria, Japonia, Szwecja i Holandia.

Poniższe zestawienie uwzględnia wyniki tego rankingu w powiązaniu z datą wejścia do Unii Europejskiej, datą ratyfikacji Konwencji UNESCO 2003 oraz liczbą obiektów na Reprezentatywnej Liście i poprzedzającej ją Liście Arcydzieł Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości. Uwzględnia również kraje spoza UE, które pojawiają się w nowej formule międzynarodowej „16+1”. W październiku 2016 roku w Krakowie Polska będzie bowiem gospodarzem międzynarodowej konferencji w tej formule, poświęconej właśnie tematyce niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest to forum gromadzące Chiny oraz 16 państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polskę (pozostałe kraje to Estonia, Łotwa, Litwa, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Słowenia, Chorwacja, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Albania i Macedonia). Są to kraje byłego bloku komunistycznego, z których aż 11 to obecnie kraje członkowskie Unii Europejskiej (poza Serbią, Bośnią i Hercegowiną, Czarnogórą, Albanią i Macedonią), co dla Chin jest polem do wzmacniania swojej obecności i związków także z tą organizacją. Jest ono kontynuacją Forum Gospodarczego Polska–Europa Środkowa–Chiny, które miało miejsce po raz pierwszy w kwietniu 2012 roku podczas oficjalnej wizyty chińskiego premiera Wen Jiabao w naszym kraju³⁸.

---

³⁸ Szerzej o celach Forum z perspektywy chińskiej: M. Kaczmarek, *Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: „16+1” widziane z Pekinu*, „Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich”, kwiecień 2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-04-14/chiny-europa-srodkowo-wschodnia-161-widziane-z-pekinu>, 29.02.2016.

Tab. 1. Niematerialne dziedzictwo kulturowe i soft power państw.

Państwo członkowskie UE	Rok wejścia do UE	Liczba wpisów na Listę Arcydzieł	Rok ratyfikacji Konwencji UNESCO z 2003 roku	Liczba elementów na Reprezentatywnej Liście NDK Ludzkości	Miejsce w rankingu Soft power 30 w 2015
Belgia**	1958	2	2006	10	17
Holandia	1958	-	2012	-	10
Luksemburg	1958	-	2006	1	-
Niemcy	1958	-	2013	Oczekują na 1. wpis w 2016	2
Włochy	1958	2	2007	6	12
Francja	1958	1	2006	13	4
Dania	1973	-	2009	-	11
Wielka Brytania	1973	-	-	-	1
Irlandia	1973	-	2015	-	19
Grecja**	1981	-	2007	3	25
Hiszpania	1986	2	2006	12	14
Portugalia	1986	-	2008	3	22
Austria	1995	-	2009	3	13
Szwecja	1995	-	2011	-	9
Finlandia	1995	-	2013	-	15
Malta	2004	-	-	-	-
Węgry*	2004	-	2006	3	-
Polska	2004	-	2011	Przygotowuje się do złożenia wniosku w 2017 ³⁹	24
Litwa	2004	2	2005	3	-
Łotwa*	2004	1	2005	1	-
Estonia	2004	2	2006	4	-
Słowenia	2004	-	2008	Oczekuje na 1. wpis w 2016	-
Rumunia	2007	1	2006	5	-
Czechy	2004	1	2009	4	27
Słowacja	2004	1	2006	3	-
Cypr	2004	-	2006	3	-
Bułgaria*	2007	1	2006	4	-

³⁹ Polska Krajowa Lista NDK składa się obecnie z 17 wpisów: rusznikarstwo artystyczne i historyczne, szopkarstwo krakowskie, pochod Lajkonika, flisackie tradycje w Ulanowie, procesja Bożego Ciała w Łowiczu, język esperanto jako nośnik kultury esperanckiej, umiejętność wytwarzania instrumentu i gry na kozie, hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej, sokolnictwo – żywa tradycja, polskie tańce narodowe, uroczystości ku czci Św. Rocha z błogosławieństwem zwierząt, tradycyjna technika ludwisarska Felczyńskich w Taciszowie, przywołówki dyngusowe w Szymborzu, gwara warmińska jako nośnik tradycji ustnych, zabawkarstwo żywiecko-suskie, bartnictwo, perebory – nadbużańskie tradycje tkackie. To spośród tych wpisów i tych, które do momentu podjęcia decyzji przez ministra kultury zostaną włączone na Krajową Listę, dokonany będzie wybór elementu do zgłoszenia na Reprezentatywną Listę UNESCO.

Państwo członkowskie UE	Rok wejścia do UE	Liczba wpisów na Listę Arcydzieł	Rok ratyfikacji Konwencji UNESCO z 2003 roku	Liczba elementów na Reprezentatywnej Liście NDK Ludzkości	Miejsce w rankingu <i>Soft power</i> 30 w 2015
Chorwacja	2013	-	2005	13	-
Spoza UE w formule „16+1”					
Serbia	-	-	2010	1	-
Bośnia i Hercegowina	-	-	2009	1	-
Albania	-	1	2006	1	-
Macedonia	-	-	2006	2	-
Czarnogóra	-	-	2009	-	-
Chiny	-	4	2004	30	30

*państwa członkowskie Komitetu Międzyrządowego Konwencji 2003 w kadencji 2014-2018

** państwa członkowskie Komitetu Międzyrządowego Konwencji 2003 w kadencji 2012-2016

Źródło: opracowanie własne, stan na dzień 27.03.2016, na podstawie strony www.unesco.org oraz www.softpower30.portland-communications.com, 27.03.2016.

Z jednej strony organizacja Forum w Krakowie świadczy o *soft power* Polski, stale aspirującej do bycia postrzeganą jako lider dla państw tego regionu, z którego wszystkie należą do grupy państw średniej i małej rangi, z drugiej jednak – poniższe analizy pokazują, że akurat w obszarze niematerialnego dziedzictwa kulturowego to właśnie Polska ma najniższy potencjał *soft power*, nie tylko w porównaniu do Chin, ale także do pozostałych uczestniczących w Forum 15 krajów i pozostałych państw członkowskich Unii Europejskiej. Niemal wszystkie ratyfikowały Konwencję UNESCO z 2003 roku. Nie uczyniły tego tylko Wielka Brytania⁴⁰, której *soft power* opiera się jednak na tylu innych elementach kulturowych, że ten brak nie wpływa znacząco na uszczuplenie angielskiej „miękkiej siły” i nie odbiera jej czołowego miejsca w rankingach *soft power*⁴¹, i Malta. Z krajów członkowskich UE tylko Holandia, Niemcy, Finlandia oraz Irlandia zrobiły to później niż Polska

⁴⁰ Przyczyny braku ratyfikowania przez Wielką Brytanię tej Konwencji analizują Laurajane Smith i Emma Watertone w artykule >>The envy of the world?<< *Intangible cultural heritage in England* [w:] L. Smith, N. Akagawa (red.), *Intangible Heritage*, Routledge 2009, s. 289-302.

⁴¹ Por. J. McClory, *Soft Power 30...*

(2011 rok), odpowiednio w 2012, 2013 i 2015 roku. Wszystkie zajmują jednak w rankingu zdecydowanie wyższe miejsca od Polski, np. w rankingu Portland Communications: Niemcy – 2., Holandia – 10., Finlandia – 15., Irlandia – 19., podczas gdy Polska – 24⁴². Z krajów UE za najprężniej działającą w obszarze niematerialnego dziedzictwa kulturowego można uznać Chorwację (dołączyła do UE w 2013 roku), która ma już obecnie 13 wpisów na Reprezentatywną Listę, co stawia ją na pierwszym miejscu pod względem liczby wpisów razem z Francją i – poza Hiszpanią z 12 wpisami – pozostawia daleko w tyle pozostałe kraje UE oraz z formuły „16+1”. Co ciekawe, Chorwacja nie jest uwzględniana bądź uwzględniana jest rzadko w rankingach *soft power*, choć swoją markę buduje właśnie na dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym, walcząc o swój wizerunek jako turystycznego rajy ze stosunkowo dużą na tle regionu liczbą obiektów autoryzowanych przez UNESCO⁴³.

Świadomość roli dziedzictwa kulturowego dla międzynarodowej pozycji państwa, zwłaszcza o małej lub średniej randze⁴⁴, nie zawsze jednak powoduje dostatecznie szybkie uruchomienie skutecznych działań na poziomie rządowym. Polska jest tego najlepszym przykładem, gdyż ratyfikowała Konwencję dopiero jako 135. państwo na świecie i 20. w kolejności kraj członkowski Unii Europejskiej. W rankingu znalazła się na 24. miejscu. To właśnie kultura okazała się najbardziej zaniżyć jej pozycję. Przy wskaźniku „kultura” Polska znalazła się wśród 30 krajów dopiero na 28. miejscu. Najwyżej uplasowała się we wskaźniku „edukacja” – na miejscu 15. Wypadkowa wszystkich wskaźników dała nam 24. miejsce.

---

⁴² Tamże.

⁴³ W samej Chorwacji analizowali tę kwestię Božo Skoko i Vinko Kovačić w „Polemos” 2009, t. 12, nr 1, s. 29-49 (*The Concept of the Soft Power and Its Application on Republic of Croatia*).

⁴⁴ A. Włodkowska-Bagan, *Środki i metody polityki zagranicznej państw średniej rangi. Casus Polski po 1989 r.*, [w:] J. Zając, A. Włodkowska-Bagan, M. Kaczmarski (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Polska – Europa – Świat. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Ziębie z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, WDiNP UW, Warszawa 2015, s. 295-309.

Z kolei Chiny ratyfikowały Konwencję 2003 w powyższym zestawieniu najwcześniej, bo już w 2004 roku jako 6. państwo świata (po Algierii, Mauritiusie, Japonii, Gabonie i Panamie). Obecnie Reprezentatywna Lista zawiera 336 wpisów, z czego aż 30 pochodzi z Chin, stawiając ten kraj na czele pod względem ilości elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Oprócz tego mają aż 48 wpisów na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO⁴⁵. Niewątpliwie więc są liderem w kwestii promocji swojego dziedzictwa kulturowego na forum międzynarodowym, co pozwala im nieco „podciągać” niekorzystnie zachwiany bilans wskaźników wpływających na chińską *soft power* związanych ze słabością poziomu rozwoju instytucji demokratycznych (miejsce 30.), cyfryzacji (30. miejsce) czy przedsiębiorczości (24. miejsce). „Ciągąca w górę” siła chińskiej kultury pozwoliła najprawdopodobniej znaleźć się Chinom – choć na ostatnim 30. miejscu – to jednak nadal w obrębie rankingu, gdyż to właśnie sam wskaźnik „kultura” dał Chinom wysokie 9. miejsce.

Warto zauważyć, że w zestawieniu 30 państw świata pod względem *soft power*, większość z nich, bo aż 16, to kraje członkowskie UE, co wpływa także zwrotnie na *soft power* samej organizacji. W Europejskiej Agendzie Kultury⁴⁶ oraz w wielu innych dokumentach przyjmowanych oficjalnie przez UE⁴⁷ mowa jest wprost o unijnej *soft power* i znaczeniu kultury dla jej podtrzymywania: *Unia Europejska to nie tylko proces gospodarczy czy potęga handlowa; UE jest już powszechnie – i słusznie – postrzegana jako bezprecedensowy pomyślnie realizowany projekt społeczny i kulturalny. Unia Europejska jest, i musi jeszcze bardziej starać się być, przykładem «łagodnej siły» opartej na normach i wartościach, takich jak ludzka godność, solidarność, tolerancja, wolność słowa, poszanowanie różnorod-*

⁴⁵ *Key Facts and Figures on China / Unesco Cooperation, August 2015*, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/CHN_facts_figures.pdf, 30.03.2016.

⁴⁶ *European Agenda for Culture in a Globalizing World*, COM(2007) 242.

⁴⁷ Por. np. The Council of the European Union, *Use of culture as a soft policy option in EU external relations*, Note 8235/13, Brussels, 26 April 2013.

ności i dialogu międzykulturowego, czyli na wartościach, które – jeśli będą zachowywane i propagowane – mogą stanowić inspirację dla świata w przyszłości⁴⁸.

Podsumowanie

Samą koncepcję NDK łączy z *soft power* właśnie „niematerialność”, „miękki charakter”, stopień podlegania zmianom i oczywiste w związku z tym trudności badawcze. Jeśli bowiem wszystkie podmioty mogą być wyposażone w określoną *soft power*, to czym różni się *soft power* państw, np. Wielkiej Brytanii, od „miękkiej siły” organizacji międzynarodowych, jak np. UNESCO? W każdym przypadku ich *soft power* ma przecież odmienne części składowe, co skutkuje ich nieporównywalnością. W przypadku UE jej *soft power* nie jest prostą sumą składową *soft power* państw ją tworzących, ale zupełnie nową jakością – ale czy to wystarcza by móc porównać ją np. do „miękkiej siły” UNESCO? Dyrektorka Generalna UNESCO, Irina Bokova, na konferencji z okazji 70-lecia tej organizacji w 2015 roku podkreśliła: *szczególnie dzisiaj, w dobie konfliktów, przemocy i podziałów, kultura, edukacja i nauka stanowią soft power, która może wygrać z nienawiścią i destrukcją*⁴⁹. Okazuje się zatem, że nie tylko UNESCO posiada zasoby *soft power*, ale także te zasoby – kultura, nauka i edukacja – mają swoje własne *soft power*. Trudności polegają zatem na rzetelnym zbadaniu i określeniu istoty koncepcji, która jednak jest dość mętna, zaś metodologia towarzysząca rankingom *soft power* budzić może wątpliwości⁵⁰. Na jej ograniczenia i subiektywny charakter wskazują zresztą sami autorzy rankingów⁵¹. Koncepcja ta jest także za to krytykowana przez wielu badaczy⁵².

---

⁴⁸ Tamże, s. 3, par. 2.

⁴⁹ Irina Bokova: *Culture, Education, Science Are >>Soft Power<< which Can Win against Hatred and Destruction*, 12 December 2015, <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1232058>, 29.02.2016.

⁵⁰ Więcej: A. Wojciuk, M. Michałek, M. Stormowska, *Education as a Source and Tool of Soft Power in International Relations*, „European Political Science” 2015, s. 5-6.

⁵¹ J. McClory, *The Soft Power 30...*, s. 23.

Przeprowadzona analiza nie wykazała istnienia wyraźnej korelacji między niematerialnym dziedzictwem kulturowym legitymizowanym przez UNESCO a *soft power* państw. Pierwsze w rankingach – Wielka Brytania i Stany Zjednoczone – nie są do dziś stronami Konwencji z 2003 roku i nie mają w związku z tym żadnego obiektu wpisanego na Reprezentatywną Listę. Oba państwa przez długi czas pozostawały także poza UNESCO. Stany Zjednoczone, choć były członkami założycielami UNESCO, w wyniku narastającego konfliktu politycznego opuściły tę organizację w 1984 roku i powróciły do niej dopiero w 2003 roku, by ponownie zmniejszyć swoje wpływy w 2011 roku, po podjęciu decyzji o wycofaniu istotnych funduszy (22% budżetu regularnego UNESCO, ok. 80 mln dolarów rocznie) finansujących działalność UNESCO, w związku z przyjęciem do tej organizacji Palestyny. Wielka Brytania podobnie – opuściła organizację w 1985 roku i powróciła do niej w 1997. Można się jeszcze zastanawiać, czy liczba obiektów na Światowej Liście Dziedzictwa może w istotny sposób wpływać na ich *soft power*: Stany Zjednoczone mają bowiem 23 wpisy, zaś Wielka Brytania 29⁵³. Daleko im zatem do Chin z 46 wpisami na Światowej Liście i nieprzerwanym stażem w organizacji od jej powstania w 1946 roku. A jednak Chinom daleko w rankingach *soft power* do miejsc zajmowanych przez oba te kraje.

Oznacza to, że państwa dysponujące dużą *soft power* mogą pozwolić sobie na przywiązywanie dużo mniejszej wagi do znaczenia dyskursów dziedzictwa (usankcjonowanego i niematerialnego), w których UNESCO odgrywa rolę arbitra legitymizującego dziedzictwo kulturowe. W sytuacji, w której „miękką siłą” danego kraju jest jednak niezbyt wielka, ignorowanie tej organizacji oraz siły przyciągania,

---

⁵² M.in. M. Kounalakis, A. Simonyi, *The Hard Truth About Soft Power*, Los Angeles 2011, J.-M. Blanchard, F. Lu, *Thinking hard about soft power: A review and critique of the literature on China and soft power*, „Asian Perspective” 2012, t. 36, nr 4, s. 565-589.

⁵³ *Key Facts and Figures on USA / Unesco Cooperation, February 2016*, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/USA_facts_figures.pdf; *Key Facts and Figures on UK / Unesco Cooperation, February 2016*, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/GBR_facts_figures.pdf, 13.03.2016.

jaką ona dysponuje, może w dłuższej perspektywie niekorzystnie wpływać na wizerunek państw, zwłaszcza tych małej i średniej rangi, takich jak Polska. Deficyt kulturowej *soft power* przełożyć się może bowiem w ich przypadku na deficyt *hard power*. I zamiast *smart power* małe państwa, ignorujące potęgę „miękkiej siły”, dysponować będą prawdziwie *small power*. Dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne jest bowiem ważnym elementem *power* wszystkich państw, zarówno małych i średnich, jak i „globalnych graczy”. Jednak tylko w przypadku tych ostatnich jego potencjał może być rozwijany poza dyskursami dziedzictwa i poza organizacjami, które pragną w tym dyskursie odgrywać wiodącą rolę, takimi jak UNESCO.

Abstrakt

Artykuł przedstawia koncepcję *soft power* (Joseph Nye) i bada charakter jej związku z rosnącą popularnością koncepcji niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Głównym punktem odniesienia są zatem Konwencja UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz powstała na jej podstawie Reprezentatywna Lista Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości, jak również wybrane rankingi *soft power* państw. Przeanalizowane zostają kraje członkowskie Unii Europejskiej, jak również państwa należące do inicjatywy spotkań w formule „16+1” (Chiny – kraje Europy Środkowo-Wschodniej). Autorka wskazuje, że obok „usankcjonowanego dyskursu dziedzictwa” (Laurajane Smith), pojawił się nowy – „dyskurs dziedzictwa niematerialnego”. Podkreśla, że UNESCO pełni rolę arbitra w obu tych dyskursach i bada zależność poszczególnych państw od dyskursów dziedzictwa w kontekście miejsca zajmowanego w wybranych rankingach *soft power*.

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AS AN ELEMENT OF THE COUNTRIES' SOFT POWER

Abstract

The article presents the *soft power* concept (Joseph Nye) and explores its relationship with the growing popularity of the concept of intangible cultural heritage. The main points of reference are thus the UNESCO 2003 Convention on the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity as well as chosen *soft power* rankings. Member states of the European Union as well as countries taking part in the „16+1” formula (China and Central-Eastern Europe) are of particular relevance. The author points out that besides the “Authorized Heritage Discourse” (Laurajane Smith) a new kind of discourse has emerged – „Intangible Heritage Discourse”. She argues that UNESCO plays the role of an arbiter in both these discourses and analyses their influence on the position of particular countries in the *soft power* rankings.

Bibliografia:

- J. Arnold, K. Davies and S. Ditchfield (red.), *History and Heritage; Consuming the Past in Contemporary Culture*, Shaftesbury 1998.
- N. Akagawa, *Heritage Conservation and Japans' Cultural Diplomacy: Heritage, National Identity and National Interest*, Routledge 2015.
- S. Anholt, *Sprawiedliwość marek. Jak branding miejsc i produktów może uczynić kraj bogatym, dumnym i pewnym siebie*, Warszawa 2006.
- J.-M. Blanchard, F. Lu, *Thinking Hard About Soft Power: a Review and Critique of the Literature on China and Soft Power*, „Asian Perspective” 2012, t. 36, nr 4, s. 565-589.
- The Council of the European Union, *Use of Culture as a Soft Policy Option in EU External Relations*, Note 8235/13, Brussels, 26 April 2013.
- Irina Bokova: *Culture, Education, Science Are "Soft Power" which Can Win against Hatred and Destruction*, 12 December 2015, <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1232058>, 29.02.2016.
- European Agenda for Culture in a Globalizing World*, COM(2007) 242.
- V. Tr. Hafstein, *Intangible Heritage as a List. From Masterpieces to Representation*, [w:] L. Smith, N. Akagawa (red.), *Intangible Heritage*, Routledge 2009.
- J. Holden, *Influence and Attraction. Culture and Race for Soft Power in the 21st Century*, British Council 2013.
- P. Howard, *Heritage. Management, Interpretation, Identity*, London 2003.

- M. Kaczmarek, *Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: >>16+1<< widziane z Pekinu*, „Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich”, kwiecień 2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-04-14/chiny-europa-srodkowo-wschodnia-161-widziane-z-pekinu>, 29.02.2016.
- B. Kirshenblatt-Gimblett, *Intangible Heritage as Metacultural Production*, „Museum International” 2004, t. 56, nr 1-2.
- Key Facts and Figures on China / Unesco Cooperation, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/CHN_facts_figures.pdf, 30.03.2016.
- Key Facts and Figures on USA / Unesco Cooperation, February 2016, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/USA_facts_figures.pdf; 13.03.2016.
- Key Facts and Figures on UK / Unesco Cooperation, February 2016, http://www.unesco.org/eri/cp/factsheets/GBR_facts_figures.pdf, 13.03.2016.
- E. Klekot, *Polityczny wymiar dziedzictwa kultury*, [w:] G. Michałowska, J. Nakonieczna, H. Schreiber (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t. 2: Pułapki kultury, Warszawa 2014, s. 46-62.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku*, Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku*, Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.
- M. Kounalakis, A. Simonyi, *The Hard Truth About Soft Power*, Los Angeles 2011,
- D. Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge 1998.
- Ch. Luke, M.M. Kersel, *U.S. Cultural Diplomacy and Archeology. Soft Power, Hard Heritage*, Routledge 2013.
- M. Matić, *Conceptualization of >>Culture<< within Heritology as a Paradigm*, „Anthropology Magazine” 2011, t. 11, nr 1.
- J. McClory, *The Soft Power 30*, http://softpower30.portland-communications.com/pdfs/the_soft_power_30.pdf, 13.03.2016.
- Mexico City Declaration on Cultural Policies, World Conference on Cultural Policies Mexico City, 26 July–6 August 1982*, http://www.unesco.org/culture/laws/mexico/html_eng/page1.shtml, 31.10.2014.
- J. Nakonieczna, *Kultura w tworzeniu reputacji państwa*, [w:] H. Schreiber, G. Michałowska (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, t.1: Zwrot kulturowy, Warszawa 2013, s. 141-155.
- J. Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, 1991.
- J. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007.
- B. Ociepka, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013.
- Proclamation of Masterpieces*, <http://www.unesco.org/culture/ich/en/proclamation-of-masterpieces-00103>, 29.02.2016.
- Ranking the rankings*, „The Economist” 8 listopada 2014.
- A. Riegl, *Nowoczesny kult zabytków. Jego istota i powstanie* [w:] P. Kosiewski, J. Krawczyk (red.), *Zabytek i historia*, Warszawa 2002.

- H. Schreiber, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – brakujące ogniwo w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Między terra incognita a terra nullius?*, [w:] A. Rottermund (red.), *Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe. Materiały pokonferencyjne*, Polski Komitet ds. UNESCO, Warszawa 2014: s.157-174.
- B. Skoko, V. Kovačić, *The Concept of the Soft Power and Its Application on Republic of Croatia*, „Polemos” 2009, t. 12, nr 1, s. 29-49.
- L. Smith, *Uses of Heritage*, London 2006.
- L. Smith, E. Watertone, *‘The envy of the world?’ Intangible cultural heritage in England* [w:] L. Smith, N. Akagawa (red.), *Intangible Heritage*, Routledge 2009, s. 289-302.
- Soft Power Agenda*,
<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/director-general/my-priorities/soft-power-agenda/>, 12.03.2016.
- T. Šola, *A Contribution to a Possible Definition of Museology*, www.heritology.com, 29.02.2016.
- UNESCO’s Participation in the Preparations for a Post-2015 Development Agenda Overview of Goals and Targets Proposed*, nr dokumentu 194 EX/14.INF.2.
- E. Waterton, L. Smith, *There Is No Such Thing as Heritage*, [w:] E. Waterton, L. Smith (red.), *Taking Archeology out of Heritage*, Cambridge 2005.
- A. Włodkowska-Bagan, *Środki i metody polityki zagranicznej państw średniej rangi. Casus Polski po 1989 r.*, [w:] J. Zając, A. Włodkowska-Bagan, M. Kaczmarek (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Polska – Europa – Świat. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Ziębie z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, WDiNP UW, Warszawa 2015.
- A. Wojciuk, M. Michałek, M. Stormowska, *Education as a source and tool of soft power in international relations*, „European Political Science” 2015.